

І. Старагіна, А. Панченков, В. Терещенко,
Ю. Романенко, О. Волошенюк, В. Новосьолова,
М. Блажко, А. Демченко, П. Ткач

ІНТЕГРОВАНІЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ КУРС

(українська мова, українська
та зарубіжна літератури)

5 клас

РОЗДІЛ 2. ДІМ, ЯКИЙ МИ БУДУЄМО

Тиждень п'ятий

ДБАЮ ПРО СЕБЕ ТА ІНШИХ

Учня/учениці _____
(клас)

_____
(навчальний заклад)

_____
(ім'я та прізвище)

Київ
«Гене́за»
2021

Дбаю про себе та інших

Цього тижня ти дізнаєшся:

1. Чому художні твори – це переважно про вибір між добром і злом?
2. Що таке віршовий ритм?
3. Як письменник створює світ свого твору?
4. Чому не варто говорити про те, чого ти достеменно не знаєш?
5. Чому важливе спілкування між поколіннями?

Нові поняття тижня				
Комунікація	Інформація	Мовні засоби	Текст	Літературний твір
Переклад	Рейтинг книг	Групи приголосних звуків. Упорядкування приголосних звуків	Анотація. Рецензія	Строфа. Алітерація. Герой, антигерой. Ритм

Форум читачів і глядачів

- 1 А. Прочитай у **Хрестоматії** вірш «**Снігова баба**», написаний *Іриною Жиленко*. Перечитай першу строфу вірша. Які почуття, враження виникають у тебе?

У вечір, синій від морозу,
Щеня славчало на порозі.
Малого вигнали із дому,
Хоч і не винен був ні в чому.
Щеня славчить і замерза,
На сніжній мордочці сльоза.

А* **Строфа́** (від давньогрецького *στροφή* – поворот, зміна, коло) – поєднання кількох рядків у вірші, що мають зазвичай ритм, певний порядок рим, закінчену інтонацію. Строфи можуть складатися з двох, трьох, чотирьох і більше рядків. На письмі строфи відділяємо одна від одної міжрядковим відступом.

Перечитай вірш та визнач, скільки в ньому строф.

Б. Обговори з однокласниками та однокласницями тему й основну думку вірша.

* Позначка **А** вказує на те, що більше інформації з цієї теми ти знайдеш у **Довіднику**.

Дослідницька лабораторія

2 А. З'ясуй, як приголосні звуки можуть сприяти формуванню у творі художнього образу. Перечитай першу строфу вірша й підкресли слова, у яких в одному рядку повторюються приголосні звуки [с], [с'], [з], [з']. Поміркуй, чому авторка дібрала слова саме з ними, з огляду на те, що ці звуки належать до групи приголосних, яка має назву «свистячі приголосні звуки».

Д **Алітерація** (від латинських *ad* – до і *littera* – буква) – прийом звукопису, який полягає в частому повторенні тих самих або подібних приголосних звуків з метою підвищення інтонаційної виразності вірша, посилення його змісту звуковими образами.

Б. Вимов спочатку звук [а], а потім звук [с]. Поспостерігай за роботою мовних органів: гортані, язика, губ, зубів. Який зі звуків вимовляється, не наштовхуючись на перепони? Який звук утворюється внаслідок наштовхування струменя повітря на певні перепони? Які саме перепони? Свої спостереження запиши.

Як ти можеш пояснити назву групи приголосних звуків «свистячі приголосні звуки»?

В. За аналогією спробуй пояснити назву групи приголосних звуків «шиплячі приголосні звуки».

Знайди в першій строфі вірша «Снігова баба» кілька звуків, які належать до групи шиплячих приголосних звуків. Запиши їх.

Яку роль, на твою думку, відіграють шиплячі звуки у створенні художнього образу у вірші?

Г. Вимов спочатку звук [з], а потім звук [с], обхопивши долонею шию на місці гортані. Поспостерігай за коливанням голосових зв'язок. Який із звуків вимовляється за допомогою голосових зв'язок? Який – без? Свої спостереження запиши.

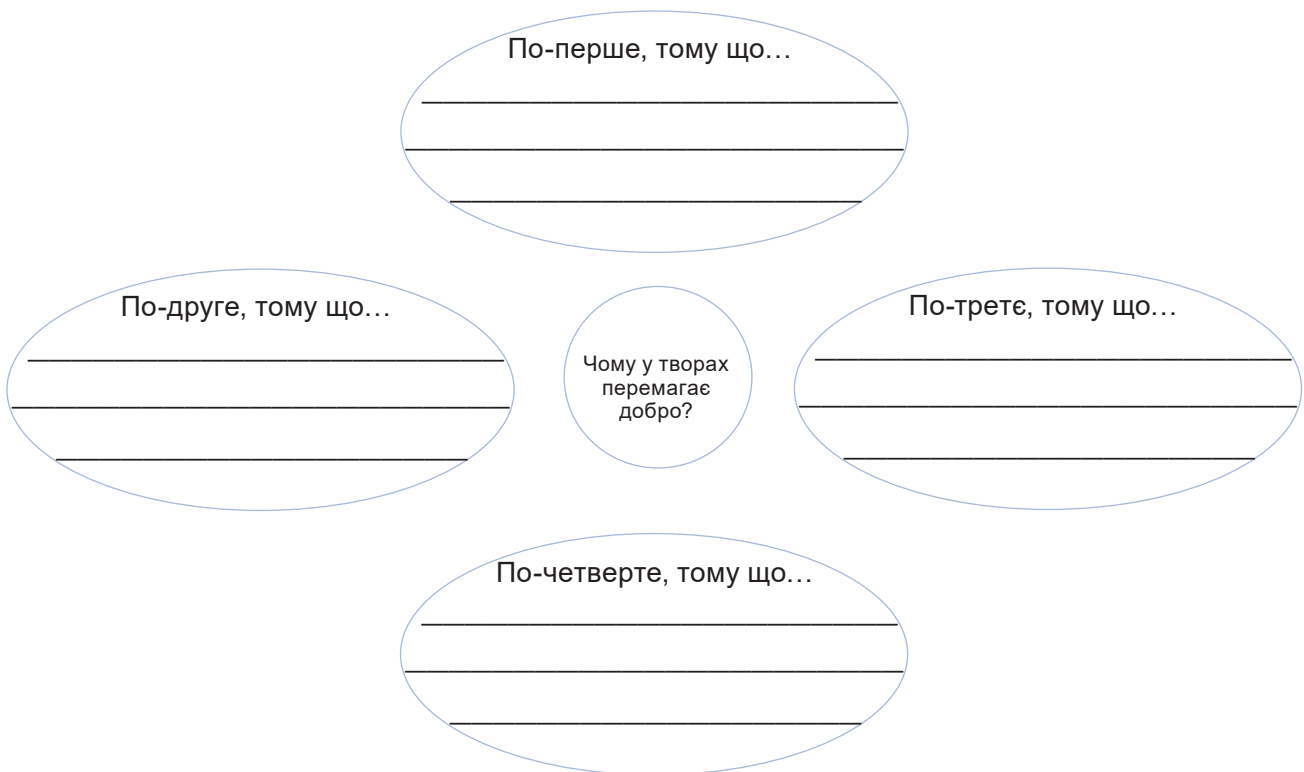
Як ти можеш пояснити назви груп приголосних звуків «дзвінкі приголосні звуки» та «глухі приголосні звуки»?

Д. Які серед звуків [с], [с'], [з], [з'] можна доєднати до групи приголосних звуків, яка має назву «тверді приголосні звуки»? Які – до групи «м'які приголосні звуки»?

Перевір усі свої висновки за допомогою статті «*Групи приголосних звуків*» у Довіднику.

Польове дослідження

- 3 Пригадай читані раніше художні твори, у яких із персонажами відбуваються якісь перетворення, спричинені їхньою поведінкою. Обговорі з однокласниками та однокласницями, чому і в народних, і в літературних творах добро найчастіше перемагає, а зло стає покараним. Свої висновки оформ у схемі.

Дослідницька лабораторія

- 4 А. Хто головні персонажі у вірші «Снігова баба»? Чи є в ньому другорядні персонажі? Хто з головних персонажів є позитивним, а хто – негативним? Кого в цьому вірші можна назвати **героєм**, а кого – **анти-героєм**? Обґрунтуй свою відповідь на останнє питання, спираючись на визначення із «Літературознавчого словника», запропоновані нижче.

Д **Герой літературного твору, або персонаж** – людина чи будь-яка інша дійова особа художнього твору: фантастична істота, тварина, рослина, явище природи, предмет тощо. Розрізняють **головних, другорядних** та **епізодичних** персонажів. Також розмежовують **позитивних** героїв, які правлять за зразок читацькій аудиторії, та **негативних** – яких автор зображує як втілення несхвальних, осудливих рис. Інколи негативних героїв називають ще **антигероями**.

Антигерой – герой літературного твору, який не має нічого героїчного, але посідає важливе місце у творі. Антигерой не обов'язково мусить бути винятковим лиходієм. Інколи такий персонаж наділений не тільки негативними якостями, а й позитивними, унаслідок чого читачеві такий суперечливий персонаж може бути цікавим і навіть симпатичним.

Б. Прочитай значення слова **герой** у тлумачному словнику. Підкресли, чим відрізняється це тлумачення від того, що наведено в «Літературознавчому словнику». Чим ти можеш пояснити ці відмінності?

Герóй –

- 1) видатна своїми здібностями і діяльністю людина, що виявляє відвагу, самовідданість і хоробрість;
- 2) людина, яка втілює основні, типові риси певного оточення, часу, епохи і т.д.;
- 3) головна дійова особа літературного твору;
- 4) особа, яка чим-небудь відзначилася, привернула до себе увагу.

Б. Пригадай раніше прочитану казку «Про Аладдіна і чарівну лампу». Кого з персонажів цього твору можна назвати героєм, а кого – антигероєм? Чи завжди легко розмежувати героїв та антигероїв? Чому? Свої міркування запиши.

[illegible]

Які орфограми трапилися у твоєму записі? Як їх можна перевірити?

Практикум

5 А. Прочитай речення з вірша «Снігова баба» та його варіанти. Під час прочитання дотримуйся інтонації переліку, звертаючи увагу на коми (*роби тут паузи*), а також на сполучники *і* та *й*. Намалюй схему виділеної в кожному з речень частини за зразком поданої схеми.

Сформулюй правила вживання ком у реченні з різними видами переліків (зі сполучниками, без сполучників, зі сполучниками й без них).

№ з/п	Речення	Схема
1	І загорнула у кожух чотири лапки, двійко вух, замерзлий ніс, тремтячий хвіст і оченята, повні сліз.	●, ●, ●, ● і ●
2	І загорнула у кожух чотири лапки, двійко вух, замерзлий ніс, тремтячий хвіст, оченята, повні сліз.	
3	І загорнула у кожух і чотири лапки, і двійко вух, і замерзлий ніс, і тремтячий хвіст, і оченята, повні сліз.	
5	І загорнула у кожух чотири лапки й двійко вух, замерзлий ніс і тремтячий хвіст, оченята, повні сліз.	

Б. Обговори з однокласниками, у якому з речень у таблиці є виразний ритм. Поміркуйте, завдяки чому він виникає. Переконайтеся у вірогідності своїх спостережень, звернувшись до Довідника.

А Ритм (від грецького *ρυθμός* – розміреність) – рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображальних тощо), циклів, фаз, тих чи тих процесів і явищ. Наприклад, ритм у житті – це зміни дня й ночі, чергування пір року, клацання годинника тощо. У літературі ритм є головною ознакою віршованої мови. Тоді говорять про **віршовий ритм**.

6 А. Прослухай дві музичні композиції, які відповідають двом відомим ритмам – *маршовому* й *вальсовому*. Обговори з однокласниками та однокласницями особливості кожного з ритмів. Які емоції за допомогою якого ритму вдалося б краще передати?

Марш

1. Ритмічна хода в строю.
2. Пересування військ у колонах по дорогах і шляхах; похід.
3. Музичний твір, що має чіткий ритм і такт, який відповідає розміреній ході.

<https://cutt.ly/xERID1s>

Вальс

1. Бальний танець, що виконується під музику з тридольним розміром і полягає в поступальному русі пар, які плавно кружляють.
2. Музичний твір у розмірі й характері цього танцю.

<https://cutt.ly/PERIKRG>

Б. Визнач, скільки складів у перших чотирьох рядках вірша «Снігова баба». Чи сприяє це утворенню ритму?

В. Постав над словами цих рядків наголоси. Якому ритму відповідає закономірність у чергуванні наголошених і ненаголошених складів у кожному рядку – маршовому (один із двох сусідніх складів наголошений) чи вальсовому (один із трьох сусідніх складів наголошений)? Обери схему першого рядка, яка відповідає виявленій тобою закономірності.

- 1) (РАЗ-два, РАЗ-два)
- 2) (раз-ДВА, раз-ДВА)
- 3) (РАЗ-два-три, РАЗ-два-три)
- 4) (раз-ДВА-три, раз-ДВА-три)
- 5) (раз-два-ТРИ, раз-два-ТРИ)

Маршовий ритм		Вальсовий ритм		
хорей	ямб	дактиль	амфібрахій	анapéст

В. Поміркуй, чому, на твою думку, саме цей ритм обрала для свого вірша Ірина Жиленко. Як він допомагає виразити емоції персонажів і сприяє формуванню нашого враження від ситуації, змальованої у вірші? Що ще, на твою думку, допомагає підсилювати враження від вірша?

Творча майстерня

- 7 А.** Знайди у вірші слова, з якими римуються подані нижче слова, і випиши їх. Про яку пару римованих слів можна сказати, що це «точна рима»?

Д Точна рíма – це коли в словах, що римуються, збігаються всі звуки після останнього наголошеного.

тяжко – _____, загадкова – _____,
сліз – _____, сніг – _____.

Б. Добери свої варіанти слів, які б римувалися з наведеними у завданні. За бажанням можеш створити коротенького вірша.

Практикум

- 8 А.** Підкресли у вірші всі слова, де використана буква **в**. Запиши підкреслені слова в три групи: у першу – слова зі звуком [в], у другу – з [в'], у третю – з [в''].

[в]: _____
[в']: _____
[в'']: _____

Б. Прочитай уголос у класі наведені нижче слова з вірша. Уважно слухай, як читають однокласниці та однокласники. Як хто вимовляє приголосні звуки, позначені у словах виділеними буквами? За потреби роби нотатки, використовуючи транскрипційні знаки.

Сліз, сніг, тяжко, загадкова, казкова.

Узагальніть свої спостереження за вимовою одне одного. Чи однаково ви вимовляли приголосні звуки, позначені виділеними буквами? Поміркуйте, який із варіантів вимови виділених букв у цих словах правильний. За підтвердженням своїх позицій зверніться до статті «*Норми вимови приголосних звуків*» у Довіднику.

Польове дослідження

- 9** Пригадай, що таке історичне чергування звуків. Які чергування голосних, а можливо, і приголосних звуків ти знаєш? Розподіліться на шість груп за допомогою будь-якої відомої вам лічилки. Відповідно до номера

своїєї групи опрацюйте наведені нижче спільнокореневі слова або форми слів, визначаючи, які голосні й приголосні звуки в них чергуються. Порівняйте результати роботи груп і спільно зробіть висновки про типові випадки чергувань (під час утворення нових слів чи форм того самого слова).

ГРУПА 1: **вечір** – вечора, **мороз** – заморожений – замерза, **порозі** – поріг – поріжок, **вигнали** – вигонити – виганяти – вижену, **дому** – дім, **чому** – чім, **сніжний** – сніг, **мордочці** – мордочка – мордочок, **сльоза** – сліз.

Випадки чергування звуків: _____

ГРУПА 2: **Жінка** – жінок – жінці – жінчин – жонатий – женити, зробила – зробити – зроблю, **спокійно** – спокою, **двері** – одвірок – одвірка, **песика** – пса, **крісло** – крісел, **сіла** – сидіти – сядь, **пить** – пити – п'ю.

Випадки чергування звуків: _____

ГРУПА 3: **Страшно** – страх, **тяжко** – тягар – тягти, **пташкі** – пташók – пташка – пташці – птах – птасі, **куточку** – куточок – куток – кутку, **дрова** – дрівця – дрівець – дровець, **стояла** – стій, **загадкова** – загадка – загадок, **лягло** – ляже – прилягти – приліг.

Випадки чергування звуків: _____

ГРУПА 4: **Сніжна** – снігова, **баба** – бабка – бабок – бабця – бабчин, **стрепенулась** – тріпнути, **глибоко** – глибочінь, **жалібно** – жалоба, **зітхнула** – тхнути – дихнути, **плаче** – плакати, **дворі** – двір, **зігрить** – зогрівати – гріти.

Випадки чергування звуків: _____

ГРУПА 5: **Тихо** – тиша, **забилося** – б'є, **серце** – сердець – сердечко, **кожух** – кожушок, **чотири** – четверо – четвірки, **лапки** – лапок – лапці, **двійко** – двоє, **вух** – вушко – на вусі, **ніс** – носик, **хвіст** – хвоста, **оченята** – очі – око – в оці – в очі – у вічі, **втішено** – втіха – у втісі, **клубком** – клубок, **заснув** – засинати – сон.

Випадки чергування звуків: _____

ГРУПА 6: **Холодна** – холод – охолоджувати, **безголоса** – голос – оголошення, **казка** – казці – казок, **новорічна** – новий рік, **ніч** – ночі, **пригод** – пригодитися – пригоджуся, **сто** – сотень – сотня, **двісті** – двохсот, **міг** – могла – можу, **будинках** – будинок, **дзвенять** – дзвін – дзвонити, **ялинках** – ялинок.

Випадки чергування звуків: _____

Перевір усі висновки за статтею «Історичні чергування приголосних звуків» у Довіднику.

Форум читачів і глядачів

- 10 Прочитай у Хрестоматії початок казки *Василя Королева-Старого «Хуха-Моховинка»* до слів «Одного дня Моховинка прокинулася спозаранку...». З'ясуй, чому лісову істоту звали саме так. Зроби припущення, чому для автора було важливо, щоб у назві повторювався приголосний глухий звук [х].

Про що повідомляють читачеві назви інших Хух? Як письменник за допомогою цих назв створює світ, у якому відбуватимуться події твору?

Практикум

- 11 А. Знайди в тексті опис Хухи. Якими особливостями щодо зовнішнього вигляду наділив автор свого персонажа? Хто з відомих тобі тварин чи комах із реального світу має такі самі властивості? Як це допомагає їм пристосовуватися до життя? Яку роль відіграє цей опис у творі?

Б. Уяви себе художником-аніматором, дизайнером іграшок чи графічним дизайнером комп'ютерних ігор. У групі з однокласниками та однокласницями відтвори в ілюстрації зовнішній вигляд Хухи. Намагайтеся врахувати всі її особливості, згадані в казці.

Наскільки легко було створити ілюстрацію за словесним описом, наведеним автором? Познач свою відповідь на шкалі.

Чи легко було створити ілюстрацію за словесним описом?

Дуже легко, тому що в описі наведені усі деталі зовнішності.	Легко, оскільки в з опису зрозумілі характер і поведінка персонажа.	Важко, бо це фантастична істота, і не зрозуміло, на кого вона схожа.	Дуже важко, адже як можна намалювати істоту, якої не існує!

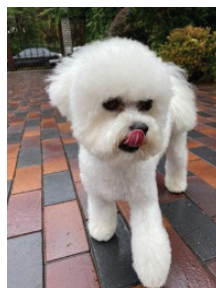
В. Заповни пропуски.

Слово	Форма слова	Спільнокореневе слово
Хуха		Хушка
Муха	Мусі	
Рука	Руці	
	Стрічі	
Нога		Ніжка
	Книзі	
Щука		Щучка

Творчий майданчик

- 12 Чому важливо вміти створювати опис зовнішнього вигляду? Розроби план опису зовнішнього вигляду тварини. Уяви ситуацію: загубився домашній улюбленець, потрібно його знайти. Обери одну з поданих нижче світлин, але нікому не повідомляй про свій вибір. Напиши оголошення, у якому має бути опис зовнішнього вигляду обраної тваринки.

Прочитай оголошення однокласникам та однокласницям і дізнайся, чи вдалося б їм за таким описом знайти загублену тварину.

До якого стилю належить опис зовнішнього вигляду тварини у твоєму оголошенні: художнього, наукового чи офіційно-ділового? Обґрунтуй свою думку.

Форум читачів і глядачів

- 13 Прочитай казку «Хуха-Моховинка» до того епізоду, коли Хуха-боровинка стала Хухою хлівною. Склади план цього уривка.

Які персонажі з'являються тут? Кого з них можна назвати героями, а кого – антигероями, судячи з їхніх учинків? Свою думку аргументуй.

Практикум

- 14 А. Випиши дієслова у дві колонки: у першу – ті, форма яких указує, що дія відбувається або відбулася в реальності, а в другу – ті, форма яких виражає наказ (тобто дію, яку хтось наказує виконати, але нам ще не відомо, чи буде ця дія виконана).

– По тому, як той дід поспішає та оглядається, – промовив Суковик, – я бачу, що він робить це не по правді! А біжіть, лишень, діти, до лісника, пищіть, шкрябайте йому у віконце, аж поки він не прокинеться. Забіжіть котрийсь по дорозі до Лісовика, скажіть і йому: він щось вигадася...

Хухи мерщій покотили до лісникової хатинки. Там вони пищали, хрокали, стукали у вікна, аж поки не прокинувся лісник.

– Що воно за знак? – промовив він сам до себе. – Деревя стоять й не поворухнуться, а воно щось шумить та пищить. Чи не Хухи часом?

Дія відбувається або відбулася в реальності	Дія, яку хтось наказує виконати, але ще не відомо, чи буде ця дія виконана

Б. Над дієсловами, що позначають дію, яка відбувається в теперішньому часі, напиши *тепер.*, а якщо дія відбулася в минулому – *мин.* Визнач суфікси дієслів у формі минулого часу. Якими звуками вони виражені: голосними чи приголосними? У формах теперішнього часу визнач особові закінчення. Якими звуками вони виражені: голосними чи приголосними? Підкресли в особових закінченнях дієслів орфограми, пов'язані з позначенням ненаголошених голосних звуків [e^и] або [и^е]. За допомогою Довідника пригадай, як робити перевірку орфограм, пов'язаних з позначенням на письмі ненаголошених голосних звуків [e^и] або [и^е] в особових закінченнях дієслів.

В. Як ти можеш пояснити, що в тексті трапилися два написання того самого дієслова: *пищіть* та *пищить*? Визнач закінчення та порівняй граматичні значення форм того самого дієслова.

Г. У яких формах дієслів вимовляємо довгий приголосний звук [ц':]? Чому позначення цього звуку на письмі в цих дієсловах є орфограмою? За допомогою **Довідника** з'ясуй, що таке уподібнення приголосних звуків.

Д **Уподібнення приголосних звуків** – це звуковий процес, унаслідок якого два приголосні звуки, що опинилися поряд у мовленнєвому потоці, наближаються у вимові одне до одного, тобто якийсь зі звуків (зазвичай попередній) стає за своїми характеристиками схожим на інший (зазвичай наступний).

Наприклад: [мóрдочц'і] > [мóрдоц'ц'і] > [мордоц':і]. На письмі наслідки уподібнення не відображаємо: *мордочці*.

Форум читачів і глядачів

15 А. Прочитай казку «Хуха-Моховинка» до речення «Одного дня в хліві трапилося нещастя». З'ясуй, чого найбільше бракувало Хусі на новому місці. Чи доводилося тобі переживати щось подібне, коли траплялося бути далеко від рідної домівки, близьких людей? Обговори свої спогади й почуття з однокласниками й однокласницями.

Б. Продовжуй читати до речення «В лісі вже починав танути сніг». Яка пригода сталася з новими друзями Хухи? Схарактеризуй її вчинок у цій ситуації. Як учинив дід, коли зустрів Хуху? Що він казав про неї дітям? На чому ґрунтувалася дідова думка про Хух? Чому діти не повірили йому? Знайди й процитуй відповідне речення.

Продовж думку письмово.

НЕ варто говорити того, чого достеменно не знаєш, тому що _____

Перш ніж висловлювати свою думку про когось, упевнись, що твої слова _____

Дискусійний майданчик

- 16 Дочитай казку й візьми участь у дискусії. Обери позицію одного з учасників дискусії та підкріпи її аргументами.

–Я не вірю, що такий лихий дід раптом змінився й перетворився з антигероя на позитивного персонажа.

–Дарма, бо в надзвичайних (екстремальних) умовах люди можуть змінити свою думку про щось, та й самі змінюються.

Творчий майданчик

- 17 Хто є оповідачем у цій казці? Пригадай, які оповідачі тобі відомі з раніше прочитаних епічних творів. Перекажи письмово твір від імені діда.

Познач знаком V у таблиці, які труднощі найчастіше виникають у тебе під час запису висловлювання. Обговори з однокласником або однокласницею, з якими труднощами стикається він чи вона і як удосконалити своє письмо.

Труднощі під час запису висловлювання

Орфограми в різних частинах слова				Велика буква на початку речення та у власних назвах	Розділові знаки
Префікс	Корінь	Суфікс	Закінчення		

Дискусійний майданчик

- 18 А. Переглянь відео «Бабця-бандитка, перекладач та Девід Вольямс» за QR-кодом чи посиланням:

<https://cutt.ly/VERIXXM>

Обговори з однокласниками та однокласницями, яку роль відіграє переклад у налагодженні комунікації між людьми.

А Переклад – відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту і форми.

Б. Ймовірно, ти знаєш, що на різних сайтах книжка або фільм можуть мати різний рейтинг. Так, наприклад, книжка Девіда Вольямса «Бабця-бандитка» на одному книжковому сайті має рейтинг 3,7 (із 5,0), а на іншому – 4,3. Як сайт сповіщає про це відвідувачам?

Покажи на схемі відповідний рейтинг.

Сайт 1

Сайт 2

Як гадаєш, про що свідчить рейтинг книжки? Звідки беруться дані?

Д **Рейтинг** (англійське *rating*) – кількісний показник, який характеризує важливість або значущість певного об'єкта чи явища. Перелік об'єктів або явищ, які мають найвищий рейтинг, зазвичай називають «Найкращі 10», або «Найкращі 20», або «Найкращі 30» тощо.

Обговори з однокласниками та однокласницями, у чому можуть допомогти, а в чому – завадити рейтинги книжок, які тобі трапляються на різних сайтах. А більше інформації на цю тему ти можеш дізнатися зі статті «**Рейтинг книжок**» у Довіднику.

Практикум

19 Розглянь обкладинку та прочитай анотацію до книжки Девіда Вольямса «Бабця-бандитка». Що спільного, а що відмінного в інформації, поданій у цих джерелах?

Їхати до бабусі щоп'ятниці – мука для одинадцятирічного Бена. Адже хлопчикові старенька здається страшенно нудною. Та одного дня, коли бабуся почує Бенову телефонну розмову, все зміниться. Весела, динамічна і, певна річ, повчальна історія не залишить байдужими ані дорослих, ані малих.

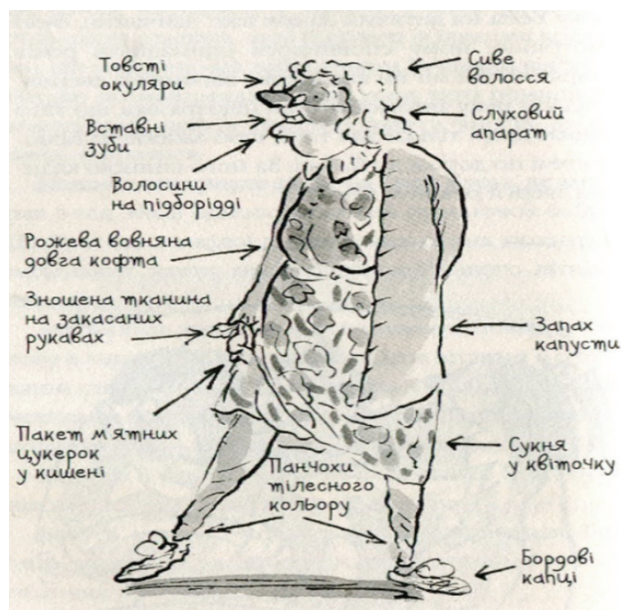
Д **Анотація** – це коротка характеристика змісту книжки.

Поміркуй, навіщо створюють анотацію та де її в книжці шукати. Запиши свої міркування.

Польове дослідження

20 А. Прочитай у Хрестоматії два уривки з роману «Бабця-бандитка»: один із них узято з початку книжки, а інший – з прикінцевої частини. Як гадаєш, чому почуття головного персонажа до бабусі перетворилися на ніжні й захопливі? Що могло вплинути на таку зміну ставлення одинадцятирічного онука до своєї бабусі?

Б. Розглянь ілюстрацію художника Тоні Росса (*Великобританія*) та прочитай відповідні уточнення, зроблені автором для точнішого опису персонажа. Чи можна припустити, що на обкладинці й на наведеному малюнку зображена та сама людина? Свою думку запиши й аргументуй.

Творча студія

21 Поміркуй, чому важливо навчитися створювати опис зовнішності людини. У яких життєвих ситуаціях опис зовнішнього вигляду є необхідністю? Чим опис зовнішності людини має відрізнятися в художньому та офіційно-діловому стилях?

Обери стиль та створи словесний портрет когось із близьких тобі людей старшого віку.

Дискусійний майданчик

22 Чи відомо тобі, що Міжнародний день людей похилого віку, проголошений 50-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН, відзначають в усьому світі 1 жовтня? Обговоріть з однокласниками та однокласницями, наскільки важливим є спілкування людей різних поколінь.

Якщо тебе зацікавила книжка Девіда Вольямса «Бабця-бандитка», то прочитай її. Але зараз ти, імовірно, можеш розказати однокласникам про якусь іншу цікаву книжку, прочитану тобою нещодавно. Уяви, що ти книжковий експерт / книжкова експертка і пишеш рецензію на нову художню книжку, яка щойно вийшла друком. У своїй рецензії намагайся дати відповіді на такі запитання:

- Як називається книжка і хто її автор?
- Про що йдеться в книжці?
- Хто є головними персонажами твору?
- Чим сподобалися чи не сподобалися вчинки та характери головних персонажів?
- Які думки, питання, враження, почуття виникли під час читання?
- На що надихнули описані події, персонажі?
- Чи сподобалася книжка? Чим саме?
- Чи радиш прочитати книжку іншим читачам та читачкам?

Д **Рецензія** – текст, у якому рецензент обговорює та оцінює літературний чи науковий твір, театральну виставу, фільм, виставку тощо. Рецензію зазвичай оприлюднюють у засобах масової комунікації (у пресі, на радіо чи телебаченні), а також на різноманітних сайтах книжкової тематики або у блогах.

23 Розмісти свою рецензію на онлайнівій дошці. Поцікався, про що написали твої однокласники й однокласниці. Рецензії на які книжки тебе зацікавили? Чи захотілося тобі прочитати якийсь художній твір?

Мірило поступу

1. Кого в творах називають героєм, а кого – антигероєм?
2. Як ритм впливає на сприйняття вірша?
3. Для чого письменник вигадує слова?
4. Чому важливо бути відповідальним за власне мовлення?
5. Як спілкування людей різних поколінь збагачує життєвий досвід?

ХРЕСТОМАТІЯ

Ірина Жиленко

Снігова баба

У вечір, синій від морозу,
Щеня скавчало на порозі.
Малого вигнали із дому,
Хоч і не винен був ні в чому.
Щеня скавчить і замерза,
На сніжній мордочці сльоза.

А жінка та, що це зробила,
Спокійно двері зачинила.
Про песика забувши вмиль,
У крісло сіла каву пиль.
А він скавчить і замерза,
На сніжній мордочці сльоза.

Так страшно песику, так тяжко,
Бо ні людини, ані пташки,
І лиш в куточку, там де дрова,
Стояла баба загадкова.
Щеня до неї підійшло
І притулилось, і лягло.

А сніжна баба стрепенулась,
Глибоко й жалібно зітхнула:
— Я ж тільки баба снігова.
Чом я не тепла, не жива?
І плаче баба у дворі,
Що нічим песика зігрить.

І раптом тепло так і тихо
Забилось серце в купі снігу.

І стала баба снігова –
Не снігова вже, а жива!

І загорнула у кожух
Чотири лапки, двійко вух,
Замерзлий ніс, тремтячий хвіст
І оченята, повні сліз.
І песик втішено зітхнув,
Клубком згорнувся і заснув.

В ту ж мить недобра господиня
Себе відчула якось дивно.
Немовби вся вона не та,
І замість серця – пустота.
І от в кімнаті (ну й дива!)
Стоїть з морквяним носом
Не жінка – баба снігова,
Холодна й безголоса.

І це не казка, зовсім ні.
Це просто – новорічна ніч.
А в новорічну ніч завжди,
Ой, сто пригод і двісті див.
Пішов над містом тихий сніг,
Так тихо йшов, як тільки міг.
Щоб чути, як в людських будинках
Дзвенять прикраси на ялинках.

Василь Королів-Старий

Хуха-Моховинка

Вона була останньою.

Народилася не ранньою весною, як всі її сестри та брати. Було тоді вже тепле, ясне, веселе літо. Тим-то вона була найменшою в родині, «мізинчиком». Її дуже жаліли й любили, але ж любили не тільки за те, що була вона манісінька, як кошенятко. Була вона добра, лагідна, плоха, звичайненька, слухняна, роботяща. А граючись з іншими малими Хухами, радо приставала на всяку забавку, до якої її кликали. І ніколи ніхто не бачив, щоб вона колись гнівалася, чи була роздратованою, або ж мала якісь примхи.

Коротко кажучи, це була дуже гарна Хушка, може, ліпша, як всі інші Хухи в тому лісі.

Звали її Моховинка.

Ми, люди, всіх Хух звемо просто Хухами, так само, як і вони кажуть на всіх нас просто «Люди». А тим часом Хухи бувають різні. Ті, що живуть у лісі, звуться лісовими; ті, що по проваллях та скелях, – печерницями; що понад річками та озерами, – очеретянками; ті, що у високій траві та бур'янах, – бур'янками. Бувають ще: степовички, байрачні, левадні. Тільки немає болотянок, бо всі Хухи, як котики, не люблять вогкого.

Моховинка була зроду лісовою Хухою, й не тільки лісовою, а ще й боровинкою, бо народилася вона у густому-густому старому бору, де споконвіку жив увесь її славний рід. Відомо ж бо, що Хухи з роду в рід живуть по одних і тих самих місцях. Переселяються ж тоді, коли щось зруйнує милу їм їхню батьківщину.

А це буває дуже, дуже тяжко, й вони гірко плачуть. Правда, люди здебільшого того плачу не розуміють, думають, що то стогне вітер, чи скриплять дерева в лісі, або пищать миші в полі. Бо ж люди дуже рідко помічають та розуміють чужі сльози...

Однак тому великому бору, в якому жила Моховинка, нічого не загрожувало. Лісник доглядав, щоб ніхто не кинув сірничка, хлопці глибоко всередину ходити боялися, рубали ж ліс тільки невеличкими частками, й він швидко виростав знову...

Втім бору, між корінням великої сосни, зробила на осінь Моховинка собі хатку. Заблудити вона не могла ніколи, бо ту сосну легко пізнати: на прикорні вона ділиться на три товсті стовбури. Моховинка заложила всі дірки сосновими галузками, а щілини й зокола, й зсередини – м'яким зеленим мохом.

Була вона й сама така пухка, як мох. Мала довгу вовночку, що, мов шовком, вкривала все її тільце. Сама тільки мордочка була го-

ленька й нагадувала садову жовто-фіолетову квіточку – «братки». Та були ще в неї голенькі зісподу, рожеві лапки.

Як і всі інші Хухи, Моховинка так само мала мінливу вовночку, яка враз сама собою робилася того кольору, що й ті речі, біля яких бувають Хухи. Моховиночка найчастіш була зеленою, бо рідко відбігала від своєї зеленої хатки. Але коли вона бігала по соснових старих глицях, що лежали на землі, то ставала такою ж рудувато-червоною, як вони. Біля потоку була вона блакитною, як вода; на піску – жовтою, як пісок; між кущами шипшини – рожевою; на вереску – фіолетовою, на снігу ставала білою.

Через те люди так рідко й помічають Хух. Хоча треба сказати, що люди взагалі дуже неуважні: вони мало чого помічають навколо себе. До того ж далеко-далеко не кожний може побачити Хуху...

Одного дня Моховинка прокинулася спозаранку – ще й не світало. Прокинулася, бо їй стало холодно. Вона виглянула у віконце й побачила, що на глицях й на деревах лежить якась срібна пелена. Спочатку вона помислила, що то була імла, але ж коли придивилась краще, то помітила, що те було не подібне ні на імлу, ні на важкий туман, що часом котив бором. А був то перший сніг, бо вже зачинався підзимок.

Щоби не змерзнути, Моховинка витягла зі своїх зимових запасів сухого моху й затулила щільненько вхід у хатку. Потім знову скрутилася клубочком та й заснула. Але недовго вона спала. Збудив її якийсь страшний звук. Почула вона, неначе хтось міцно гупнув біля неї, аж у вухах задзвонило. Сама ж вона так підплигувала на своєму ліжку, аж її ніжки вгрузли в мох, а манісінька подушечка з м'якенької кульбаби покотилася на долівку. Тої ж хвилини щось гупнуло знову, ще дужче. Хуха прожогом відчинила віконце й побачила чоловіка.

То був дід у великих повстяниках, що майже цілком застували їй дивитися. Він вихнувся, щось блиснуло в повітрі й те блискуче вдарило по сосні. Знову аж луна пішла від того дзвінкого удару, а її сосна жалібно застогнала.

Перелякана Моховинка притьмом плигнула до дверей й між дідовими ногами проскочила надвір. Навколо стояло вже чимало інших Хух і сумно дивилися, як дід рубав сосну. Їм було боляче слухати, як плаче та красна, троїста сосна. Але ж вони такі манесенькі! Що могли зробити? Як могли їй допомогти?

Тільки один старий, мудрий і досвідчений Хо-Суковик надумався.

– По тому, як той дід поспішає та оглядається, – промовив Суковик, – я бачу, що він робить це не по правді! А біжіть лишень, діти, до лісника, пищіть, шкрябайте йому у віконце, аж поки він не прокинеться. Забіжіть котрийсь по дорозі до Лісовика, скажіть і йому: він щось вигадася...

Хухи мерщій покотили до лісничкової хатинки. Там вони пищали, хрокали, стукали у вікна, аж поки не прокинувся лісник.

– Що воно за знак? – промовив він сам до себе. – Деревя стоять й не поворухнуться, а воно щось шумить та пищить. Чи не Хухи часом?

Тоді Хухи почали ще дужче шкрябатися по шибах.

Лісник накинув козушину на плечі й вийшов за поріг. Тут його при звичаєне вухо здалеку вловило стук сокири. Він хутчій вхопив рушницю й побіг у ліс. А поперед нього біг його ловецький пес, а ще поперед пса котили щасливі Хухи. Та тільки дід ще здалеку почув небезпеку й подався тікати.

І таки втік. Але ж Моховинчину хатинку було знищено, сплюндровано. Одну стіну було зовсім вивалено, мох понівечено й розкидано, а всередину не можна було й пролізти, стільки там валялося великих і малих трісок та кори. Прийшла на Моховинку біда...

Що було робити?.. Проситися до когось в хатку було незручно, бо у Хух такий звичай, що кожна доросла Хуха повинна мати свою окрему хатинку. Через те вони й будують такі манісінькі хатки, що навіть удвох там не можна зручно поміститися. Турбувати ж навіть рідних батьків, чи там сестер, або братів жодна Хуха собі не дозволить. Отож лишалося одно: шукати нового помешкання, дарма що всі родичі й знайомі кликали Моховинку до себе жити.

Одубілими рожевими лапками побігла Хуха по білому холодному снігу, заглядаючи під кожне дерево, під кожний кущик. Але ж в тому лісі було повно Хух. Скрізь, де тільки було дупло чи якась нірка, – там уже була інша Хуха або Хо.

Моховинка бігла все далі й далі. Була вже обідня пора, а вона ще зранку нічого не їла. Охляла, знесилилась, перемерзла. Ледве пересувала ноженятами, але ж мандрувала все далі. Нарешті скінчився ліс, і Моховинка вийшла на узлісся. Там побачила вона незрозумілі їй величезні білі купи. Здалека вони були подібні до того, в чому жив лісник. Коли ж вона наблизилась до них, то вчула, що відтіль тягне теплом й чимсь дуже смачно пахне.

З одного боку меншої купи вгледіла вона дощову соснову стіну. Під нею було кілька щілин, якими можна було пролізти. Моховинка заглянула в дірку й побачила велику теплу хату. В тій хаті лежали дві великі білі тварини, подібні до диких кіз або сарн. Вони мали роги й довгі, як у Водяника, борода, але дивились на неї лагідно своїми жовтими очима.

Моховинка часто бачила диких кіз, навіть влітку гралася з деякими козенятками, то й тепер вона не злякалася цих незнайомих створінь, бо вони трохи нагадували тих, що були в лісі. Через те вона привіталася й пролізла щілиною під ворітьми в козячий хлівець...

Тут було тепло, було багато запашного сіна, що так само гарно пахло, як і її улюблений мох. Господарі були лагідні, дуже співчутливо вислухали, яке трапилося їй нещастя, й самі запросили її тут лишитись та оселитись. І хоча, звичайно, Хухи не живуть по хлівах, Моховинка не мала чого іншого робити.

Так і стала Хуха-боровинка Хухою хлівною...

Через якийсь час відчинилися ті дверцята, під якими пролізла Моховинка, й у хлівець вступила дівчинка. Вона була гарнесенька, білява, з блакитними очима. І одразу сподобалась Моховинці.

Дівчинка увійшла з дійницею та шматочком хліба, що був дуже смачний, бо Хуха потім знайшла на соломі три крихітки й наїлася досхочу. Дівчинка пестила кіз, цілувала їх в рожеві мордочки, подоїла молочко, щільненько затулила дверцята й пішла собі. Так щодня приходила вона кілька разів у хлівець. Так само приходив сюди й сам господар, що приносив козам їсти. А коли стало кілька тепліших днів, то вкупі з дівчинкою щоразу був і манесенький хлопчик. Він був такий самий милий, як і його сестриця...

Минав день за днем. Тихо й спокійно жила в козячому хліві Хуха-Моховинка. Було їй тут тепло, мала вона м'яку постіль, їжа була смачна та поживна. Могла вона їсти досхочу запашного сіна, майже щодня знаходила кілька крихіток хліба, а часто могла ще й полизати краплинку молочка, що іноді вибризувалось з дійниці на сіно.

Одного бракувало Моховинці: не було тут ніде поблизу жодної іншої Хухи. А кожний знає, як тяжко жити без рідного товариства в чужій стороні!..

І Хуха мріяла удень і вночі, коли ж прийде час, що вона зможе повернутись до своєї Батьківщини. Однак тільки мріяла, бо що далі, то все ставало холодніше, а Моховинка боялася виткнути на мороз свою жовто-фіалову мордочку. Вона ще не знала, що по зимі завжди приходять весна. Сподівалася ж тільки того, що, коли вже вона зовсім виросте й у неї зробиться дуже густа вовночка на кожушку, – тоді тільки зможе вона, не боячись морозів, повернути до Рідного Краю.

Одного дня в хліві трапилось нещастя.

Як приходив увечері господар з великим оберемком сіна для кіз, то його зненацька покликали з хліва. Він поспішав й забув узяти із собою ту сітку, в якій звичайно приносив сіно. Отже, вночі в ту сітку й заплуталась старша коза Лиска. Чим дужче вона борсалася в ній, тим дужче заплутувалась. Вранці Моховинка побачила Лиску зовсім безпорадною. Вона лежала зі спутаними ногами, голова також застромилася в поплутані мотузки, бідна коза не могла поворухнутись, а тільки жалібно мекала. Менша кізка Оришка ходила навколо своєї подружки, лизала її, обнюхувала, також мекала, але не могла їй нічим допомогти.

Тоді Моховинка кинулася кликати дітей. Вискочила вона щілинкою під дверима й побігла до хати. Тут вона вищала, муркотала під вікнами й під дверима, але ніхто в хаті не чув її ніжнього голосочку. І тільки тоді, коли вже господар, виходячи надвір, відчинив двері, змогла Хуха проскочити в хату. Тут вона враз ускочила в ліжко до дітей.

Але Хухи не можуть говорити, доки бувають невидимі. Вони тільки пищать, як мишки, або ж муркочуть, як котики. Сили вони також не мають, бо легесенькі, як пушинка, а м'якесенькі, як вата. Тим-то як не намагалася Моховинка розбуркати діток, нічого не могла зробити. Вони тільки крізь сон чули її пухнате тільце, чули, як ніжно вона лоскоче їх своїми лапками по обличчю й, посміхаючись, спали далі.

І тільки тоді, коли вже мама зварила снідання, пробуркалися дітки. Вони прокинулися веселі й почали розповідати, який гарний їм снівся сон.

– Ненечко! – гукали вони одне поперед одного. – До нас у ліжко вскочило щось таке, мов котик. Тільки то не був котик. Гарнесенький, м'якесенький. Мордочка мов квіточка, а голосок як у мишки.

Але мама їм відповіла:

– То вві сні таке часом ввижається. В житті ж такого не буває. Їжте, дітки, кулешик.

Бідна ж Хуха бігала навколо дітей й не могла їм нагадати про Лиску, що лежала спутана в хліві. І вже аж тоді, коли з хати вийшли тато й мама, Моховинка наважилась показатись дітям. Вона могла це зробити, бо ж ті дітки були дуже добрі. А відомо, що тільки дуже добрі дітки, що ніколи нікого не уразять, тільки ті можуть побачити на власні очі живу Хуху.

Дуже зраділи дитинчата, коли перед них з'явилося те миле звірятко, що вони бачили його вві сні. Хлопчик нахилився до Моховинки, щоб узяти її на руки, але ж вона вислизнула в нього з-поміж пальчиків й тонесеньким голосочком, як струна, продзвонила:

– Хутчій! У нас нещастя! Коза Лиска заплуталася в сітку! – й з тими словами вона побігла до дверей. А за нею побігли й діти...

Так Хуха врятувала свою приятельку Лиску, яка дозволила їй жити в теплому хлівці.

Діти були їй дуже вдячні. Тепер вони приносили Моховинці крихітки всього того, що їм давали найсмачнішого. А Хуха, коли ніде поблизу не було когось із людей, показувалася дітям, гралася з ними, дуже їх бавила.

Ще проминуло чимало часу. Колись на Масляній тато й мама поїхали до другого села в гостину до бабусі. Діти ж запросили Моховинку до хати. Там вони весело забавлялися, бо Хуха була моторна й уміла ви-

гадувати всякі виграшки. Саме тоді, коли вона показувала, як по деревах стрибає вивірка, нечутно відчинилися двері й у хату увійшов отой самий дід, що хотів колись зрубати сосну, в якій жила Моховинка.

– Тікайте, діти! То ж Хуха! – закричав він страшним голосом, угле-дівши Моховинку, й кинув на неї сокиру, щоб її вбити.

Хуха враз стала невидимою. Однак вона не встигла як слід відскочити й гостряк сокири влучив її по задній ніжці. Вона болісно запищала й, шкандибаючи, попід лавками покотилася до дверей. А той лихий дід почав її лаяти й ганити увесь Хушачий рід.

– То – лихі тварини! – говорив він дітям. – Вони тільки те й роблять, що чинять якесь лихо людям. Та й нема чого дивуватись, бо то ж – Нечиста Сила!..

Діти слухали й не могли тому йняти віри. Вони вже й самі добре знали Хуху. Бачили вони навіч, яка вона мила, добра, плоха, нешкідлива. Знали вони, як Моховинка вболівала, коли кому була якась прикрість, пам'ятали, як вона врятувала їхню Лиску. Й тому не могли вони повірити словам злого діда, що говорив про те, чого сам не знав, а тільки чув від інших, також не знаючих людей.

Навпаки, дуже вони жаліли бідну Моховинку, скрізь шукали її, кликали, приносили їй найсмачнішої їжі. Але їжа лишалася незайманою. Хуха ніде не обзивалася...

Поранена Моховинка мовчки чекала під лавкою, аж поки хтось не відчинив з хати дверей. Тоді вона вискочила надвір. На хвилинку забігла в хлівець, попрощалася, красненько подякувала гостинним козам за їхню ласку й пошкандибала до свого рідного бору.

У лісі вже починав танути сніг. Починало вже пригрівати весняне сонечко. Тепер Моховинка вже й без того не боялася холоду, бо ж вона була зовсім дорослою. В лісі вона знайшла маленьку ямочку під каменем, надряпала з-під снігу м'якого моху й зробила собі тимчасову хатинку. Там вона перебувала аж до літа, коли вже могла знайти собі житло.

Всі Хухи-боровинки раділи з її повороту. Залюбки вони слухали її цікаві оповідання про те, як цілу зиму прожила вона з козами та людьми. Й з того часу почали її кликати хатньою Хухою, або кривенькою Моховинкою.

Минув після того цілий рік. Знову в лісі нападало багато снігу. Тільки ж тепер Моховинка вже не боялась зими. З поміччю своїх родичів вона вибудувала собі гарнесеньку хатку, наносила повну хижку запасів: сушених грибків, меду, в'ялених ягідок, корінців, суниčního чаю. І жилося їй дуже добре. Удень вона працювала по господарству, а ввечері йшла кудись в гості до подружок. Також робила все, що Хухам загадували Мавки.

Якось довелося їй іти далеко, аж на другий бік лісу, на іменини старого, мудрого й всіма поважаного Хо-Суковика. Надворі було дуже холодно. Крутила така віхола, що й світу Божого не було видно.

Моховинка котила з кучугури на кучугуру й вже перебігла аж до середини лісу, коли зненацька вчула стогін. Прислухалась і впізнала: стогнала якась людина. Вона метнулась в той бік й угледіла в наметі майже зовсім заметеного снігом злого діда. Біля нього лежала зрубана сосна. Він збезсилів, задубів й, почувуючи, що йому надходить кінець, голосно молився.

– Господи! – стогнав він. – Пробач мені мої гріхи... Я не хотів би покинути цей світ, не покаявшись...

І він почав перелічувати всі злочини та кривди, що вчинив протягом свого життя.

– Але ж, – говорив він, – коли б мені врятуватися на цей раз, то заприсягаюся, що до смерті вже не зроблю жодного лихого вчинку. Не крастииму, не лаятимусь, нікого, нікого, навіть мухи не скривджу!..

Шкода стало Моховинці старого, безпомічного діда. Забула вона й про те, як він зруйнував її хатку та вигнав з Батьківщини. Як хотів він її зарубати сокирою та на все життя зробив кривенькою. Швидше покотила вона туди, куди йшла, бо знала, що там здибає цілу громаду Хух. Там вона розповіла, що бачила, й прохала допомогти. Недовго їй довелося прохати, бо ж всі Хухи мають добре серце. Вони гуртом кинулись до діда, що вже ледве дихав. Одні огорнули його зі всіх боків своїми теплими кожушками; інші здмухували з нього сніг; інші лапками розгрібали намет.

Дідові стало тепліше. Він почув, як знову побігла його жилами затужавіла кров. Потім простяг одну руку, вона була вільна, обперся другою на сучок й висмикнув одну ногу, а потім і другу.

Радий та щасливий, виліз він з намету й став на снігу.

Було все навколо сіро. Віхола крутила так, що не можна було вгадати, куди буде праворуч, а де – ліворуч. Дід постояв, а потім застогнав знову.

– Яка з того поміч, що я здолав вилізти з снігу? Все одно в цій віхолі не знайду я дорогу додому. Так чи інакше мені помирати, бо ж хто мені покаже дорогу?!

Тоді перед ним об'явилася Хуха-Моховинка.

– Хуха! – затрусився він і закричав не своїм голосом, шукаючи сокири.

Він одхилився з твердого місця й знову загруз в наметі. Там стояв безпомічний, мов закам'янілий. Але в тій хвили почув тонісінький голосочок:

– Так, я – Хуха! І навіть та сама, якій ти зруйнував торік хатку, а потім у хаті в добрих людей хотів мене зарубати своєю сокирою...

Дід затрусився ще дужче. Він був певен, що тепер Хуха помститься на ньому.

– Але ж тобі нема чого мене боятися! – продовжувала Моховинка. – Знай, що всі Хухи на світі ніколи не шкодять людям, а, навпаки, дуже часто їм допомагають. Ми – добрі й не пам'ятаємо лихого. Це ж ми, Хухи, допомогли тобі вилізти з намету. А тепер я допоможу тобі вийти з лісу. Не бійся нічого і йди за мною!

Дід все ще стояв нерухомо. Щелепи в нього трусилися, зуби цокотіли, й він не міг вимовити жодного слова.

– Ну, не марнуй часу. Ходім! – ще раз звернулася до нього Моховинка й потихеньку покотила вперед.

На узліссі, коли вже стало видко, як блимають по селянських хатах вогники, Моховинка спинилась.

– Тепер вже я буду вдома! – радісно промовив дід. – Як же я тобі віддячу? – спитав він потім Хуху.

– Хухи не потребують подяки. Вони роблять добро з повинності. Але на пам'ятку цього дня я просила б у тебе ось про що. Не забудь, що ти обіцяв, коли вже замерзав у наметі. А по-друге: розкажи людям, що з тобою трапилось. А тепер ходи здоров!..

Тої ж миті Моховинка зникла, але вона ще чула, як дід щиро їй дякував.

Швиденько вона покотила на Хушині збори, де чекали її веселі вечорниці у старого Хо.

А дід щасливо дійшов до своєї хати й з того часу почав переконувати і дітей, і дорослих, що не слід боятися маленьких, добрих та гарнесеньких Хух...

Девід Вольямс

Бабця-бандитка

(уризки)

* * *

– Але ж бабуся та-а-ака нудна-а-а, – сказав Бен. Надворі стояв холодний листопад. Був вечір п'ятниці і, як завжди, Бена підштовхували в спину до батьківського автомобіля. І знову він мав залишитися в тому моторошному бабусиному будинку на всеньку ніч. – Усі старі такі.

– Не смій говорити таке про бабусю, – тихо сказав тато, впираючись своїм гладким животиком у кермо сімейного коричневого автомобіля.

– Я ненавиджу бувати в неї, – запротестував Бен. – У неї не працює телек. Усе, чим вона хоче займатися, – це грати у «Вгадай слово». І від неї тхне капустою!

– Чесно кажучи, від неї таки тхне капустою, – погодилася мама, наводячи марафет перед маленьким люстерком.

< ... >

* * *

Бен любив цю зухвалість у розповідях. Дома ніхто ніколи не розповідав і не читав йому історій... Слухати оповідки старої було настільки цікаво, що Бенові часом кортіло просто переїхати до неї. Він готовий був днями слухати її.

< ... >

* * *

Навіть тепер Бен сподівався побачити бабусю, що стоїть біля вікна і чекає на нього.

І дивиться на нього зі своєю спокійною лагідною усмішкою.

Певна річ, її там не було. Вона пішла назавжди.

Але вона не пішла з його серця.

Бен витер сльози, глибоко вдихнув і повернув додому.

Тепер у нього була дивовижна історія, яку одного дня він зможе розповісти своїм онукам.

Довідник

Строфа

Строфа́ (від давньогрецького *στροφή* – поворот, зміна, коло) – поєднання кількох рядків у вірші, що мають зазвичай **ритм**, певний порядок **рим**, закінчену **інтонацію**.

Мінімальною є строфа, що складається з двох рядків, а максимальною – з вісімнадцяти рядків. Залежно від кількості рядків, строфи називають власне українським словом та словом іншомовного походження:

- **двовірш**, або **дистих** (грецьке *δίστιχον* – двовірш);
- **тривірш**, або **терцет** (італійське *terzetto*, від латинського *tertius* – третій), **терцина** (італійське *terzina*, від *terza rima* – третя рима);
- **чотиривірш**, або **катрен** (французьке *quatrain*, від *quatre* – чотири, з латинського *quattuor*) та інші.

Деякі строфи мають усталену, традиційну конструкцію (певну кількість рядків, своєрідне римування, розподіл рядків тощо). Такі строфи називають **твердими**. Це, зокрема, *сонет*, *рубаї* тощо.

На письмі строфи відділяють одна від одної міжрядковим відступом:

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Заглядає в шибу казка сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.

(З вірша-колискової

Василя Симоненка «Лебеді материнства»)

Алітерація

Ти вже знаєш, що нанизування у вірші тих самих **голосних** звуків може створювати у читача певні додаткові враження від змісту, вираженого словами. Таке явище, нагадаємо, називають **асона́нсом**.

Нотатка. За потреби переглянь матеріали «Довідника» за другий тиждень.

Інколи поети вдаються і до повторення **приголосних звуків**. Такий прийом називають **алітера́цією** (від латинського *ad* – до і *littera* – буква).

Алітера́ція – це прийом **звукопису**, який полягає в частому повторенні тих самих або подібних **приголосних** звуків з метою підвищення інтонаційної виразності вірша, посилення впливовості змісту шляхом формування в читача звукових образів.

Яскраві приклади використання алітерації тобі вже траплялися, наприклад, у вірші *Ліни Костенко «Осінній день, осінній день, осінній...»*, де особлива роль належить приголосним звукам [с] та [с'], [н] та [н'], [ц] і [ц'], [т], [д]) та *Олекси Слісаренка «Ранній сніг»*, де часто повторюваними є свистячі [с] та [с'], шиплячі [ж], [ш], задньоязикові [к], [х] та глотковий [г], а також дрижачі звуки [р] та [р']. Нанизування зазначених звуків у кожному із цих віршів доповнює **образи** осені, створені митцями за допомогою слів: у першій поезії осінь ніби прозора, легка, святкова, натомість у другій – сумна, мокра, крижана.

Тож у різних віршах ті самі звуки можуть створювати різні звукові образи, адже, як ти пам'ятаєш, звуки не мають власного значення – вони лише здатні увиразнювати значення, виражені словами.

Групи приголосних звуків

Ти вже чимало знаєш про **звуки мови** і **звуки мовлення**, зокрема добре розумієшся на **голосних звуках** – головних у складі.

Поряд з голосними, тобто **при голосних**, у словах є **приголосні звуки**.

Кожен звук – як голосний, так і приголосний – має свої особливі характеристики. Відповідно до цього приголосні звуки об'єднують у певні **групи** за низкою ознак, а саме:

- за участю голосу та шуму у творенні звуків;
- за місцем творення звуків;
- за іншими специфічними для окремих приголосних звуків ознаками (за м'якістю, шиплячістю, свистячістю, злитістю, довжиною).

У результаті цього в українській мові виокремлюють такі групи звуків.

Групи звуків залежно від участі у творенні звуків голосу та шуму (з урахуванням твердості та м'якості приголосних)

За участю голосу та шуму усі приголосні звуки української мови на три окремі групи – **сонорні**, **дзвінкі** та **глухі**.

Приголосні					
Сонорні		Дзвінкі		Глухі	
тверді	м'які	тверді	м'які	тверді	м'які
[м], [в], [н], [л], [р]	[н'], [л'], [р'], [й]	[б], [д], [з], [дз], [г], [г'], [ж], [дж]	[д'], [з'], [дз']	[п], [т], [с], [ш], [ц], [ч], [х], [к], [ф]	[т'], [с'], [ц']
ГОЛОС > ШУМ		ГОЛОС < ШУМ		ШУМ	
багато голосу, мало шуму		багато шуму, мало голосу		тільки шум	

Слід розмежовувати **звуки мови** (приголосних звуків мови в українській мові 32), і **звуки мовлення**, серед яких можуть бути варіації вимови деяких приголосних звуків (тому в словах ми розрізняємо набагато більше приголосних звуків, ніж наведено в таблиці, як, наприклад, у слові *свято* звук [в'] є пом'якшеною версією звука [в]).

Група сонорних звуків

Сонорні звуки – це гучні, дзвінкі приголосні звуки, у яких є **шум**, але й багато **голосу** (хоча й менше, ніж у голосних, але більше, ніж в інших приголосних звуків). Власне, їх і назвали словом «сонорні» через наявність у них значної дзвінкості, адже це слово походить від латинського *sonōrus* – дзвінкий, дзюркотливий, гомінкий, утвореного від іменника *sonor* – дзвін, звук, голос, шум, пов'язаного з *sonāre* – звучати; шуміти.

На відміну від **дзвінких** приголосних звуків, **сонорні** не мають парних собі глухих звуків.

У вимові сонорні рідко зазнають впливу інших приголосних звуків.

Групи дзвінких і глухих звуків

Дзвінкі та глухі звуки, на відміну від сонорних приголосних звуків, характеризуються наявністю виразного **шуму**. Між собою ж дзвінкі та глухі різняться наявністю / відсутністю голосу: дзвінкі вимовляємо, поєднуючи **голос і значний шум**, а глухі вимовляємо лише як **шум**, який виникає внаслідок тертя струменя повітря, яке ми видихаємо, об різні перепони в нашій ротовій порожнині (піднебіння, зуби, губи тощо).

До кожного дзвінкого звука можна дібрати такий глухий звук, що подібний до нього за всіма характеристиками, крім голосу. Через це говорять, що дзвінкі та глухі звуки утворюють пари, тобто **є парними за дзвінкістю / глухістю**, крім глухого звука [ф], який не має парного йому дзвінкого звука.

Пари дзвінких та глухих звуків

Дзв.	–	[б]	[д]	[д']	[з]	[з']	[дз]	[дз']	[ж]	[дж]	[г]	[г]
Гл.	[ф]	[п]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ц]	[ц']	[ш]	[ч]	[к]	[х]

Групи приголосних звуків за іншими ознаками

Є ще кілька важливих ознак, які необхідно враховувати, коли йдеться про приголосні звуки, – їх подібність та відмінності між собою. Ці ознаки – **твердість / м'якість** та **сприйняття на слух**. Відповідні групи звуків наведено в таблиці нижче.

За твердістю / м'якістю звуків		За особливістю сприйняття звуків на слух	
тверді	м'які	шиплячі	свистячі
[м], [в], [н], [л], [р], [б], [д], [з], [дз], [г], [ґ], [ж], [дж], [п], [т], [с], [ш], [ц], [ч], [х], [к], [ф]	[д'], [т'], [з'], [с'], [дз'], [ц'] [л'], [н'], [р'], [й]	[ж], [ш], [дж], [ч]	[з], [з'], [с], [с'], [дз], [дз'], [ц], [ц']
	Такі звуки в транскрипції позначаємо так – [']. Рисочка над й підказує нам про його м'якість		

Узагальнення

Як показує попередній матеріал, той самий приголосний звук має кілька характеристик і, отже, може належати до кількох груп. Усі характеристики звуків легко зрозуміти, адже **звуки мовлення** – це те, що ти щодня утворюєш за допомогою **артикуляційного апарату**. Знання й розуміння особливостей різних звуків допоможе тобі далі краще зрозуміти різноманітні **звукові (фонетичні) явища** в системі приголосних звуків, як-от чергування приголосних звуків, уподібнення приголосних звуків.

Нотатка. Пізніше ми ще багато говоритимемо про різні групи приголосних звуків, тому поступово ти їх легко запам'ятаєш, а головне – зрозумієш!

Герой і антигерой у житті й художньому творі

Слова **герой** і **антигерой** тобі, мабуть, уже неодноразово траплялося чути чи вживати у власному мовленні. І ти, безперечно, знаєш, що вони можуть мати різні значення залежно від ситуації. Крім іншого, ці слова є **термінами**, які ми використовуємо, аналізуючи художні твори.

У «Літературознавчому словнику» подано визначення терміну «герой літературного твору», тоді як у тлумачному словнику наведено кілька значень слова «герой», серед яких лише одне прямо стосується літературного твору.

Тлумачний словник	Літературознавчий словник
Герой – 1) видатна своїми здібностями і діяльністю людина, що виявляє відвагу, самовідданість і хоробрість; 2) людина, яка втілює основні, типові риси певного оточення, часу, епохи і т.д.; 3) головна дійова особа літературного твору; 4) особа, яка чим-небудь відзначилася, привернула до себе увагу.	Герой літературного твору, або персонаж – людина чи будь-яка інша дійова особа художнього твору (фантастична істота, тварина, рослина, явище природи, предмет тощо), яскраво змальована автором у творі. Розрізняють головних, другорядних та епізодичних персонажів. Також розмежовують позитивних героїв, які правлять за зразок читацькій аудиторії, та негативних – яких автор зображує як втілення несхвальних, осудливих рис. Інколи негативних героїв називають ще антигероями .

Слово «антигерой» є терміном і використовується в мовленні під час обговорення саме літературних творів або кінофільмів, вистав. І в тлумачному, і в «Літературознавчому словнику» це слово має одне значення.

Антигерой – герой літературного твору, який не має нічого героїчного, але посідає важливе місце у творі. Антигерой не обов'язково мусить бути винятковим лиходієм. Інколи такий персонаж наділений не тільки негативними якостями, а й позитивними, унаслідок чого читачеві такий суперечливий персонаж може бути цікавим і навіть симпатичним.

Ритм. Віршовий ритм

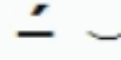
Ритм (від грецького *ῥυθμός* – розміреність) – це рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображальних тощо), циклів, фаз, тих чи тих процесів і явищ. Наприклад, ритм у житті – це зміни дня й ночі, чергування пір року, клацання годинника тощо. У **літературі** ритм є головною ознакою **віршованої мови**.

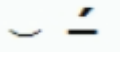
Віршовий ритм виникає завдяки кільком особливостям, характерним для віршованої мови, а саме завдяки:

- повторенню подібних за розміром частин поетичного твору (**віршових рядків**);
- однаковому чергуванню наголошених і ненаголошених **складів** у межах рядків (**стопам**);
- однаковому розташуванню **наголосу** в кінці рядків та співзвучності закінчень рядків (**рими**);
- наявності **пауз** у кінці рядків.

Для віршів, написаних українською мовою, найхарактернішими є два ритми, які умовно можна назвати «маршовими» і «вальсовими». Їх ще називають **віршовими розмірами**.

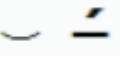
Маршові ритми – це такі, де у віршованих рядках повторюються регулярно **два склади** з однаковим чергуванням наголошеного й ненаголошеного складу. Це **двоскладові віршові розміри**.

1)   (РАЗ-два, РАЗ-два)

2)   раз-ДВА, раз-ДВА)

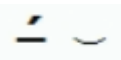
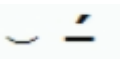
Своєю чергою **вальсові ритми** – це повторення в рядку **трьох складів** із регулярним наголосом на якомусь зі складів. Це **трискладові віршові розміри**.

1)   (РАЗ-два-три, РАЗ-два-три)

2)   (раз-ДВА-три, раз-ДВА-три)

3)   (раз-два-ТРИ, раз-два-ТРИ)

Регулярні повтори складів у межах рядків називають **стопами** (це ніби маленькі кроки в рядку). І кожна стопа має свою власну назву.

хорей	ямб	дактиль	амфібрахій	анapéст

Хорей (грецьке *choréios*, від *choros* – хор) – двоскладова стопа з наголосом на першому складі.

Ямб (грецьк *iambus* – напасник) – двоскладова стопа з наголосом на другому складі.

Дактиль (грецьке *dáktylos* – палець; міра довжини) – трискладова стопа з наголосом на першому складі.

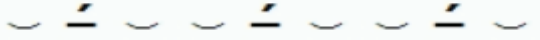
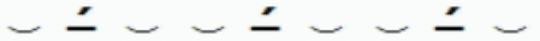
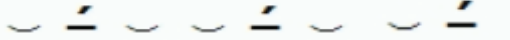
Амфібрахій (грецьке *амφιβραχης* – з обох боків короткий) – трискладова стопа із середнім наголошеним складом.

Анапéст (грецьке *anapaistos* – відображений назад) – стопа, що складається з перших двох ненаголошених та останнього наголошеного складу.

Залежно від **кількості стоп** у рядку визначають специфіку віршового розміру певного вірша. Тоді, наприклад, говорять, що цей вірш написаний *тристопним хореем*, а той – *чотиристопним ямбом*, а третій – *двостопним анапестом* тощо.

Наприклад, якщо дослідити першу строфу відомого тобі вірша *Ліни Костенко «Я хочу на озеро Світязь»*, то можна зробити висновок, що ця поезія написана *тристопним амфібрахієм з усіченою останньою*

стопую в кожному другому рядку (хоча для такого висновку нам довелося проігнорувати деякі наголошені склади в рядках).

Вонó мені сві́тить і сві́тить,	
	во но ме ні сві́ тить і сві́ тить
таке вонó в сві́ті одне́.	
	та ке во но всві́ ті о дне́
– Я Сві́тязь, я Сві́тязь, я Сві́тязь!	
	я Сві́ тязь я Сві́ тязь я Сві́ тязь
Невже́ ти не чу́єш мене́?!	
	не вже́ ти не чу́ єш ме не́

Нотатка. Якщо тобі цей матеріал здається заскладним – не біда! Поступово ти зможеш на інших прикладах на практиці зрозуміти всі премудрості створення віршового ритму.

Рима

Із попереднього матеріалу нам уже відомо, що рима – один із засобів створення **віршового ритму**.

Рíма (від грецького *rhýthmos* – мірність, сумірність, узгодженість) – це співзвучні закінчення **віршованих рядків**.

Наприклад, у першій строфі вірша Ірини Жиленко «Снігова баба» утворюють рими, тобто **римуються**, такі слова: **морозу – порозі, дому – чому, замерза – сльоза**.

У вечір, синій від морозу,
Щеня скавчало на порозі.
Малого вигнали із дому,
Хоч і не винен був ні в чому.
Щеня скавчить і замерза,
На сніжній мордочці сльоза.

Рими у віршах оцінюють за кількома ознаками.

Якщо всі звуки після останнього **наголошеного звуку** в римованих словах збігаються, тоді говорять, що це **точна рима**, наприклад: **дому – чому**. Відповідно **неточна рима** – це та, де збігаються лише деякі звуки (**морозу – порозі**).

Якщо римовані слова закінчуються **на приголосні** звуки, то такі рими називають **закритими**, а якщо **на голосний** – **відкритими**.

Багатою римою у віршах називають такі рими, де співзвучними є багато звуків у словах, які належать до різних **частин мови** (*дрова – загадкова*), а **бідною**, банальною вважають ту риму, де співзвучними є кінцівки слів тієї самої частини мови (*очі – ночі*).

Саме тому кожен справжній поет чи справжня поетеса намагається створювати **оригінальні (свіжі, несподівані) рими**. Можливо, і ти вже це вмієш робити? Спробуй!

Норми вимови приголосних звуків

Наука про правильну, гарну усну вимову – **орфоєпія (ортоєпія)** сформулювала цілу низку правил (норм) щодо того, як треба вимовляти приголосні звуки в мовленнєвому потоці. Цих правил мають дотримуватися всі мовці, якщо хочуть добре, вірцево говорити.

Зупинимось тут на деяких із орфоепічних норм щодо вимови приголосних:

1. Дзвінкі звуки в кінці складу (а отже, і в кінці слова) **треба вимовляти дзвінко**, тобто не оглушувати.

Правильно	Неправильно
ду[б], зу[б], ка[з]ка, кни[ж]ка	ду[п], зу[п], ка[с]ка, кни[ш]ка

Винятками з цього правила є слова *кігті, нігті, догтю, легко* та *возко*, які треба вимовляти так: кі[х]ті, ні[х]ті, до[х]тю, ле[х]ко та во[х]ко. Це стосується і їх спільнокореневих слів на зразок *кігтика, ногтика* тощо. Також подібне трапляється на межі префікса і кореня, наприклад, слово розказати можна вимовити і як ро[з]казати, і як ро[с]казати.

2. Звук [р] у кінці складу (а отже, і в кінці слова) **треба вимовляти твердо**, тобто не пом'якшувати.

Правильно	Неправильно
база[р], буква[р], Ха[р]ків	база[р'], буква[р'], Ха[р']ків

3. У разі збігу двох приголосних звуків **треба вимовляти ті звуки, які можуть утворитися внаслідок уподібнення звуків**. Наприклад, у кінці дієслова *сміються* треба вимовляти довгий м'який звук [ц:], а не [т'с'], тобто правильно вимовляти сміє[ц:]я, а в кінці дієслова *смієшся* треба вимовити [с:], а не [шс'], тобто правильно вимовляти сміє[с:]я.

Нотатка. Далі ти більше дізнаєшся про норми вимови приголосних, пов'язані з такими явищами, як чергування приголосних звуків, уподібнення приголосних звуків, спрощення тощо.

Історичне чергування приголосних звуків

Ти вже дещо знаєш про таке **звукове (фонетичне) явище**, як **чергування звуків**. Зокрема, раніше ми багато чого дізналися про **чергування голосних звуків**. Подібні явища характерні й для приголосних звуків.

У нашій мові під час творення нових слів (тобто слів з новим лексичним значенням) або форм того самого слова (тобто слів з новим граматичним значенням) може відбуватися **чергування приголосних звуків** – заміна одного звука якимось іншим.

Значна частина чергувань приголосних – це **історичні чергування**, тобто чергування, які стали наслідком тривалих процесів розвитку мови в минулому. Такі чергування **відображаємо на письмі**.

Основні випадки чергувань приголосних звуків					
Схема чергування звуків		Приклади		Зауваги	
[ґ]	→ [ж]	нога	ніженька	Відбуваються в іменниках, дієсловах. <i>Підказка</i> Це чергування тобі допоможе запам'ятати твоє тіло. ноГа – ніЖка – ноЗі Г-Ж-З руКа – руЧка – руЦі К-Ч-Ц вуХо – вуШко – вуСі Х-Ш-С	
	→ [з´]		нозі		
[к]	→ [ч]	рука	рученька		
	→ [ц´]		руці		
[х]	→ [ш]	вухо	вушенько		
	→ [с´]		вусі		
[ґ] – [з]		дзиґа – дзизі			Відбувається в іменниках (рідкісне)
[д] – [дж]		ходити – ходжу			Відбуваються здебільшого в дієсловах, а інколи й у словах інших частин мови
[т] – [ч]		хотіти – хочу			
[з] – [ж]		возити – вожу			
[с] – [ш]		носити – ношу			
[зд] – [ждж]		їздити – їжджу			
[ст] – [шч] (щ)		мостити – мощу [мошчү]			
[ск] – [шч] (щ)		плескати – плещу [плешчү]			
[б] – [бл´]		любити – люблю			
[п] – [пл´]		ліпити – ліплю			
[в] – [вл´]		ловити – ловлю			
[м] – [мл´]		стомити – стомлю			
[ф] – [фл´]		графити – графлю			

Увага!

Саме в словах із чергуваннями приголосних звуків мовці часто припускаються помилок під впливом діалектної вимови. Вони утворюють, наприклад, такі **хибні форми**, як *на руці, на нозі, у вухі, ходю, їзду, їзжу, їжжу, їзджу, мостю, хочать* замість **орфоепічно нормативних форм** *на руці, на нозі, у вусі, ходжу, їжджу, мощу, хочуть*.

Тож треба бути уважними й контролювати своє мовлення!

Позначення ненаголошених голосних звуків [e^и] або [и^е] в особових закінченнях дієслів

Дієслова **у формах теперішнього часу** можуть мати в особових закінченнях ненаголошені звуки [e^и] або [и^е]. А це, зрозуміло, може призводити до певних труднощів на письмі.

Наприклад, як правильно написати – *боришся* чи *борешся, боритеся* чи *боретесь, боримося* чи *боремосся*? Тобто тут ми маємо орфограму – «**Ненаголошені голосні звуки [e^и] або [и^е] в закінченнях дієслів**».

Як же визначити, яку букву написати для позначення ненаголошеного звука? Для цього, на жаль, не підійде правило, яке ти вже знаєш, а саме «правило наголошеного звука» шляхом пошуку спільнокореневих слів або інших форм того самого слова. Це правило не можна застосувати, бо тут проблема не в корені слів, а в закінченні.

Для **особових закінчень** дієслів теперішнього часу є свої «секрети» визначення того, яку букву писати на місці ненаголошеного звука [e^и] або [и^е].

Секрет 1: визначення за закінченням дієслова у формі 3-ї особи множини теперішнього часу

Для початку невеличке нагадування: форма 3-ї особи множини дієслова – це форма дієслова, яка пов'язується в мовленні з займенником *вони*. Наприклад, *вони пишуть, читають, сидять, говорять*.

Якщо у формі **3-ї особи множини** дієслово теперішнього часу має закінчення *-уть* або *-ють*, значить, у більшості інших його закінчень ненаголошений звук треба передавати буквою *е* або буквою *є*.

Наприклад: *вони пишуть, малюють*, отже, *ми пишемо, малюємо, ти пишеш, малюєш, ви пишете, малюєте, він пише, малює*.

Якщо ж у формі **3-ї особи множини** маємо закінчення *-ать* або *-ять*, то значить, ненаголошений звук запишемо буквою *и* або буквою *ї*.

Наприклад: вони *говорять*, *коять*, отже, ми *говоримо*, *коїмо*, ти *говориш*, *коїш*, ви *говорите*, *коїте*, він *говорить*, *коїть*.

Секрет 2: визначення за основою неозначеної форми дієслова

Для початку невеличке нагадування: **неозначена форма дієслова** – це форма, яка в мовленні пов'язується з іншими дієсловами і закінчується на **-ти** або **-тися**, наприклад, *хочу читати*, *буде читатися*. **Основа** цієї форми – це все слово без **-ти** або **-тися**. Наприклад, основою неозначеної форми дієслова *читати* є частина *чита-*. Цю форму дієслова називають ще початковою і використовують для запису слова в словниках.

Якщо **основа неозначеної форми** дієслова закінчується на **-и-**, **-і-**, **-ї-** або **-а-** (після *ж, ш, ч, щ*) і ці звуки зникають при утворенні форми 1-ї особи однини (*я*), то тоді в більшості інших закінчень такого дієслова ненаголошений звук треба передавати буквою **и** або буквою **ї**.

Наприклад, у дієслова *сидіти* основа закінчується на **-і-**: *сиді-*. Утворимо форму 1-ї особи: *я сиджу*. Як бачимо, у слові *сиджу* немає **-і-**, отже, ненаголошений звук в особових закінченнях позначимо буквою **и**: *ми сидимо*.

Якщо ж **основа неозначеної форми** дієслова закінчується на **-и-**, **-і-**, **-ї-** або **-а-** (після *ж, ш, ч, щ*), але вони не зникають у 1-й особі однини, або якщо основа закінчується на якісь інші звуки, то тоді в особових закінченнях сумнівний звук позначатимемо буквою **е** або буквою **є**.

Наприклад, у дієслові *сунути* основа початкової форми закінчується на **-у-** (*суну-*), отже, відразу можна сказати, що в особових закінченнях треба писати **е**: *ти сунеш*, *ми сунемо*, *ви сунете*, *він суне*.

Увага!

Другий «секрет» знадобиться тоді, коли складно буде визначити, як правильно написати особове закінчення, використовуючи перший «секрет» (наприклад, у дієсловах *боротися*, *клеїти*, *гноїти*, *кроїти*, *бродити* тощо). Однак ані перший, ані другий «секрет» тобі не допоможуть, якщо доведеться визначати, що писати на місці ненаголошених [e^н] або [и^н] у **словах-винятках**. Такі слова краще запам'ятати.

- Пиши **е** або **є** в особових закінченнях дієслів: *гудіти*, *жати* (*жну*, *жму*), *іржати*, *ревіти*, *сопіти*, *хотіти*.
- Пиши **и** або **ї** в особових закінченнях дієслів: *бігти*, *боятися*, *стояти*, *спати*.

Уподібнення приголосних звуків

Із власного досвіду ти, мабуть, знаєш, що **говоріння** – це одне з найважчих занять, особливо якщо треба довго говорити (хоч багатьом здається, що ти нічого й не робиш). Тож щоб полегшити собі життя, вправні мовці під час говоріння ніби намагаються **зекономити енергію** і, де це можливо, у **мовленнєвому потоці** уподібнюють приголосні звуки одне до одного.

Уподібнення приголосних звуків – це звуковий (фонетичний) процес, унаслідок якого два або більше різних приголосних звуків, **опинившись у мовленнєвому потоці поряд**, стають подібними одне на одного повністю або частково. Завдяки цьому вимова стає легшою, простішою. Прислухайся якимось до мовлення інших – і ти обов'язково почуєш, де мовці економлять свої сили, уподібнюючи приголосні звуки. Зрештою можеш постежити і за власним мовленням!

У нашій мові під час уподібнення зазвичай попередній звук змінюється під впливом наступного. Відповідно до цього виокремлюють **різні типи уподібнень**.

Тип уподібнення	Процес	Особливості	Приклад
За дзвінкістю	глухий + дзвінкий = дзвінкий + дзвінкий	Відбувається завжди	[вог'за'л] [фудбо'л] [кежбе'к]
За глухістю	дзвінкий + глухий = глухий + глухий	Відбувається лише на межі префікса і кореня та у словах-винятках з кз та кт	[ро'спи'єс] Винятки: ле[х] ко, во[х]ко, ні[х]ті, кі[х]ті, дьо[х] тю
За місцем і способом творення	шиплячий + свистячий = свистячий + свистячий	Відбувається завжди	ллешся [л': ес': а] ручці [ру'ц': і]
	свистячий + шиплячий = шиплячий + шиплячий		зжувати [ж: ува'ти] масштаб [маш: та'б]
	[т] + [ч] або [ш] = [чч] [т] + [ц] або [с] = [цц]		тітчин [т'і'ч: и'єн] клітці [кл'і'ц': і]

Як засвідчує табличка, для розуміння різних типів уподібнень необхідно добре орієнтуватися в **групах приголосних звуків** – **дзвінких і глухих, шиплячих і свистячих, твердих і м'яких**.

Нотатка. Пізніше ми докладно поговоримо про різні типи уподібнень, виявимо ще нові.

Увага!

Наслідки уподібнення на письмі **не позначаємо**. Тобто записуючи слова, під час вимови яких відбулося уподібнення, маємо **орфографічні** моменти: у вимові чуємо одне, а на письмі – інше.

У таких випадках, щоб з'ясувати, яку саме букву писати на позначення сумнівного звука, варто:

- спробувати змінити слово або дібрати спільнокореневе слово так, щоб сумнівний приголосний став між голосними, перед сонорним чи в кінці слова.

Наприклад, ти чуєш слово [молад'ба].

Як його написати – *молодба* чи *молотьба*?

Згадаймо, що це слово утворене від слова *молотити*, у якому немає **д**, але є **т**. Отже, й у слові із сумнівним (унаслідок асиміляції) звуком треба написати цю букву: *молотити*, отже, *молотьба*.

Деякі випадки незбіжності буквених позначень і звукових виявів як наслідок уподібнення

Переклад

Переклад – це процес і результат відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності **змісту** й **форми**. Сутність перекладу полягає в якомого точнішому переданні засобами однієї мови того, що виражене засобами іншої мови.

Переклади бувають різні. Наприклад, за формою вони бувають **письмові** й **усні** (а усні поділяють на *послідовні* й *синхронні*). А ще говорять про такі **види перекладу**:

- **прямий** (дослівний) і **непрямий**: у прямому перекладі кожне слово, речення іноземної мови передано рівнозначним словом і реченням мови перекладу; інколи результат дослівного перекладу називають *підрядником*, тобто підрядковим дослівним перекладом);
- **точний** і **неточний**: у точному перекладі дотримано всі особливості змісту і форми оригіналу;
- **повний** і **неповний**: у повному перекладі є все, що було в оригіналі, а не лише якісь частини, як у неповному.

Крім того, з перекладом пов'язують **вільний переклад** і **переспів**.

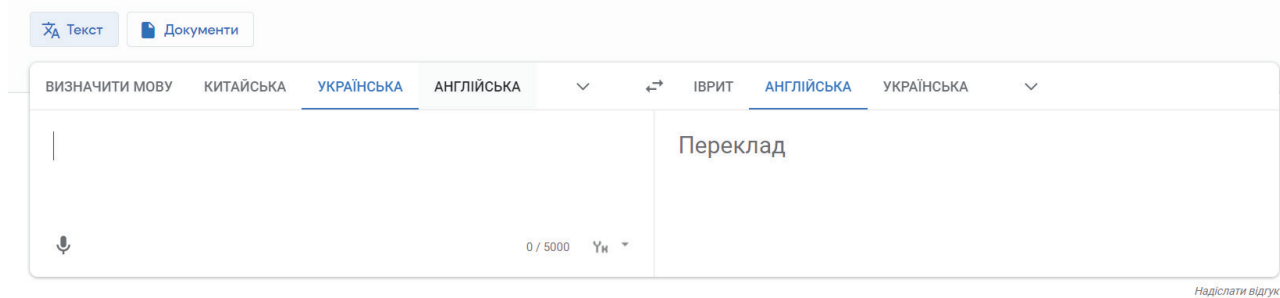
Вільний переклад – це відтворення загального змісту іншомовного тексту без урахування різноманітних деталей (відтінків значень, емоцій тощо). Своєю чергою **переспів** – це створений на основі перекладу новий оригінальний твір. Пригадай, наприклад, байки *Езопа* та створені на основі їх байки *Федра*, *Лафонтена*, *Крилова* й *Глібова*: пізніші за часом байки – це найчастіше і є переспіви.

Вибір виду перекладу залежить від того, з якою **метою** й у якій **сфері життя** ми його використовуємо. Наприклад, коли зустрічаються політики, то переклад їхніх розмов має бути усним синхронним, точним і повним. Коли ж ідеться про художню літературу, то перекладачі визначають, який вид письмового перекладу зробити, керуючись власними мистецькими переконаннями. Тому результати таких перекладів бувають зовсім різні, як ми вже переконалися, читаючи переклади вірша *Поля Верлена «Осілля пісня»*. Загалом вважається, що саме **художній переклад**, тобто переклад художніх творів, є найскладнішим видом перекладу, адже перекладач у цьому разі має передати не лише зміст твору, написаного іншою мовою, а й виразити всі найглибші відтінки думок, емоцій, що були закладені в ньому. Саме тому **майстрів художнього перекладу** не так і багато. Наприклад, в Україні такими майстрами вважають Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Максима Рильського, Миколу Лукаша, Миколу Зерова, Григорія Кочура, Андрія Содомору, Соломію Павличко та ін.

Для **практичних потреб** ми часто нині користуємося **онлайн-перекладачами**. За їх допомогою можна швидко отримати переклади слів чи навіть цілих текстів різними мовами. Крім того, сьогодні є навіть такі цифрові перекладачі, що можуть перекладати живу мову в реальному часі.

Одним із найпотужніших онлайн-перекладачів сьогодні є **гугл-перекладач**, що його можна знайти за посиланням:

<https://translate.google.com/>.

Вигляд вікна гугл-перекладача

Звертаючись до таких перекладачів, варто пам'ятати, що всі вони спроможні давати здебільшого «сирі» переклади (дослівні й неточні). З таких перекладів можна зрозуміти загальний зміст, але вони не здатні передати всі особливості, що їх може приховувати мова, з якої здійснюють переклад.

Звісно, якщо необхідно перекласти прості побутові фрази, то такі цифрові перекладачі здатні згенерувати точний переклад, але якщо це, наприклад, вірші, у яких є **ритм, рими**, певний **віршовий розмір**, **безліч художніх засобів виразності**, які ґрунтуються на **непрямих значеннях слів**, то онлайн-перекладачі виявляються майже безпорадними: вони просто перекладають це як звичайні фрази – і поезія зникає.

Ось подивися, що зробив гугл-перекладач із казково-чарівними рядками з вірша Василя Симоненка за подвійного перекладу – з української мови на англійську і потім з англійської на українську:

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,

Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

Pink swans dream with wings from a fog,

The nights pour into the estuaries of the wax star.

Рожеві лебеді сняться з крилами з туману,

Ночі вливаються в лимани воскової зірки.

Як бачимо, з онлайн-перекладами необхідно бути обережними і завжди їх доопрацьовувати.

Увага!

Іменник чоловічого роду *переклад* у формі родового відмінка однини має закінчення **-у**: *Ми ознайомилися з кількома варіантами перекладу українською мовою поезії Поля Верлена «Осіньна пісня».*

Крім того, май на увазі, що коли йдеться про процес перекладання, правильно українською мовою говорити так:

- **уживати прийменники 3 – НА**, якщо згадано мову, з якої перекладають, та мову, на яку перекладають: *перекладати з англійської на українську*;
- **уживати орудний відмінок**, якщо згадано лише мову перекладу: *перекладати українською мовою*.

Рейтинг книжок

Рейтинг (від англійського *rating* – оцінка, оцінювання) – це **оцінка** діяльності, популярності, авторитету якоїсь особи, організації, групи, програми або оцінка якості гри, фільму, книжки, що визнається голосуванням і виражається **місцем, яке вони посідають** серед собі подібних.

Наприклад, якщо про якусь книжку говорять, що у неї **високий читацький рейтинг**, то це означає, що ця книжка дуже подобається читачам і що вони за неї проголосували в якийсь спосіб як за кращу, порівняно з іншими книжками. Інколи ж рейтинги книжок можуть складати фахівці – літературознавці, критики, мистецтвознавці та інші. Звісно ж, саме таким рейтингам варто довіряти.

Нині в мережі інтернет ти можеш знайти чимало фахових рейтингів книжок для свого віку. Можеш, зокрема, завітати на сайт BaraBooka, де є рейтинги дитячих книг за роками: <http://www.barabooka.com.ua/top-barabuki/>. Ці рейтинги допоможуть тобі створити власний план читання на найближчий час.

Водночас пам'ятай, що, звертаючись до якихось рейтингів, варто виявляти пильність і намагатися критично ставитися до інформації, яку вони надають, адже в деяких випадках рейтинги можуть бути **недостовірними**.

Уявімо, що на сайті книжкового магазину нам трапилася книжка, рейтинг якої доволі низький. Що зробить некритичний читач? Звісно, навіть не зверне на неї уваги. А що зробить пильний читач? Безперечно, проведе невелике розслідування, наприклад, прочитає анотацію до цієї книжки, перегляне наявні на неї рецензії в інтернеті, а також відгуки відвідувачів сайту книжкового магазину. Урешті читач-дослідник може виявити, що низький рейтинг книжка отримала не через те, що вона нецікава, а через якісь інші причини (наприклад, якийсь покупець замовив цю книжку, а йому книгарня надіслала іншу, тож він розсердився і поставив низьку оцінку – от рейтинг цієї книжки й упав, хоча книжка ж «не винна»).

Крім того, до рейтингів треба ставитися з обережністю, бо в деяких випадках вони можуть бути **недобросовісними**. Інколи про такі рейтинги кажуть, що вони

- або «**надуті**» (тобто хтось спеціально голосує кілька разів, щоб знизити або підвищити рейтинг певної книжки чи якогось іншого продукту),
- або «**куплені**» чи «**замовні**» (тобто хтось платить людям, щоб вони ставили високі оцінки якійсь книзі чи товару і, навпаки, ставили низькі оцінки книзі чи товару конкурентів).

Увага!

Часто в інтернеті на сайтах, де запропоновано якісь рейтинги, можна прочитати: *Топ-10, топ-50, ТОП-100* та подібне. Насправді, ті, хто так пише, роблять помилку. Частинку **топ-** не можна вживати з числівниками. У таких випадках краще говорити і писати щось на зразок: *10 найкращих..., найкращих 50..., 100 найкращих...*

Анотація

Читати чи не читати? – Саме це питання часто ставить собі читач або читачка, беручи до рук якусь книгу чи інше друковане джерело інформації. Це питання виникає з різних причин. Наприклад, у людини може бути обмаль часу, а тому їй важливо прочитати тільки те, що потрібно саме зараз, а не розпорошуватися на стороннє. І ось у таких ситуаціях у пригоді стають **анотації**, які можна знайти майже в усіх книжках на перших сторінках (відразу після **обкладинки** на звороті **титульної сторінки**) або перед **статтею** чи іншою якоюсь публікацією в журналі.

Анотація (від латинського *annotatio* – зауваження, помітка) – це коротка характеристика **змісту** книжки, статті, наукового дослідження тощо.

Призначення анотації – дати зацікавленій особі початкове уявлення про певне **джерело інформації**, завдяки чому ця особа може для себе вирішити, чи варте відповідне джерело її уваги, чи корисне воно їй, чи має воно щось спільне з якимись іншими джерелами і, взагалі, чи варто на нього витратити час.

Виходить, що автори анотацій мають докладати якнайбільше зусиль, аби створювані ними анотації привертати увагу потенційних читачів, тобто були **цікавими, інформативними** і водночас **стислими**. Бо **вправні читачі** вміють уже за анотацією бачити якість книжки. Переконайся в цьому. Яка з анотацій привернула б твою увагу до тієї самої книги – перша чи друга?

Анотація 1	Анотація 2
Це третя книжка Джоан Ролінг про Гаррі Поттера. Перші дві називаються «Гаррі Поттер і філософський камінь» і «Гаррі Поттер і таємна кімната». Третя книжка серії буде дуже цікава дітям різного віку та їхнім батькам. У ній читачі зустрінуться з відомими вже їм героями в Гогвортській школі чарівників.	Пригоди Гаррі Поттера тривають. Разом з Роном і Герміоною, своїми найкращими друзями, він уже третій рік навчається у Гогвортській школі чарівників. На Гаррі насувається страшенна небезпека; усі про це знають, але ніхто не в змозі допомогти...

То як? Перша чи друга? Мабуть, таки друга, адже в цій анотації є цікавинка (інтрига), вона не містить зайвої інформації, а просто бере й кричить: **«Прочитай цю книгу якнайшвидше!!!»**

Оскільки анотації – типовий елемент багатьох джерел інформації, то їх здебільшого створюють за однаковими правилами й за подібною структурою. Анотації до художніх книжок мають містити таке:

- указівку на назву видання та ім'я автора (скорочений бібліографічний опис);
- стислу характеристику змісту твору (бажано із зазначенням імені головного персонажа, місця й часу подій, найприкметніших подій);
- інформацію про додатки, оформлення, ілюстрації (за потреби);
- окреслення кола потенційних читачів та цільове призначення видання.

Однак у деяких випадках в анотації до певної книжки може не бути всіх зазначених пунктів, наприклад:

Королів-Старий, Василь
 К68 Хуха-Моховинка : вибрані казки / Василь Королів-Старий. — К. : Знання, 2018. — 143 с.: іл. — (Скарбничка).
 ISBN 978-617-07-0422-1 (серія)
 ISBN 978-617-07-0602-7

Казки Василя Короліва-Старого (1879—1943) — справжня перлина української літератури. Автор переосмислив і оживив багатьох персонажів української міфології. Усі вони чесно живуть невидимими поруч із людьми, де можуть, допомагають їм, оберігають від лиха, злих вчинків, поганих думок. Письменник прагне облагородити українську “нечисту силу”, позбавити дітей почуття жаху перед вигаданими страшними істотами, зацікавити молодь міфологією. Книга вчить розрізняти добро і зло як у казках, так і в житті.

Своєю чергою анотація до наукової статті містить:

- указівку на назву статті та ім'я автора (скорочений бібліографічний опис);
- стислу характеристику основних наукових здобутків, яких досяг автор;
- перелік ключових слів (до 5–8 слів чи словосполучень).

Як бачимо, першим обов'язковим елементом анотацій є короткий **бібліографічний опис**, де вказують ім'я автора чи авторів, назву анотованого матеріалу тощо. Цей опис допомагає розпізнати (ідентифікувати) книжку чи статтю, а анотація – швидко ознайомитися з їхнім змістом. А щоб ознайомлення дійсно було швидким, **обсяг анотації** не повинен перевищувати 5–10 друкованих рядочків (300–600 символів).

Увага!

Слово іншомовного походження *анотація* має лише одну букву **-н-**, хоча в мові, з якої воно було запозичено, було дві букви: *annotatio*. Чому так? Усе дуже просто. Є правило, яке говорить: у **словах іншомовного походження** – загальних назвах **подвоєння букв** немає, навіть якщо воно було в цих словах у тих мовах, з яких їх запозичала українська мова. Порівняй: *assonanse* – *асонанс*, *class* – *клас*. Звісно, що з цього правила є деякі винятки, наприклад: *ванна*, *тонна*, *панно*, *алло* тощо.

Рецензія

Якщо після ознайомлення з **анотацією** до якоїсь книжки чи, скажімо, статті, читачі все ще не впевнені, чи варто їм відводити час на їх читання, то вони можуть ознайомитися з **рецензіями** на цю книжку чи статтю.

Рецензія (від латинського *recēnsiō* – оцінка, німецького *Rezension* – огляд, оцінка; англійською – *review*) – це публікація, у якій автор **аналізує** художній чи науковий твір (наприклад, наукову статтю), театральну виставу, кінострічку чи мультфільм, виставку в музеї чи якийсь інший культурний захід. Крім ретельного аналізу, автор рецензії також **висловлює враження** від рецензованого тексту й **оцінює** його.

Зазвичай рецензії оприлюднюють у **засобах масової інформації** (у газетах, журналах, на радіо чи телебаченні та в інтернеті, зокрема на спеціалізованих сайтах), тобто ці тексти призначені для впливу на певну **цільову аудиторію** – читачів, глядачів, слухачів та ін.

Залежно від цільової аудиторії, рецензії можуть бути створені в науковому, офіційно-діловому, художньому чи іншому **стилі мовлення**.

Пишучи рецензію на якусь нову книжку, яка щойно вийшла друком, необхідно намагатися дати **відповіді на такі питання**:

- Як називається книжка і хто її автор?
- Про що йдеться в книжці?
- Хто є головними персонажами?
- Чим сподобалися чи не сподобалися вчинки та характери персонажів?
- Які думки, питання, враження, почуття виникли під час читання?
- На що надихнули описані події, персонажі?
- Чи сподобалася книжка? Чим саме?
- Чи має книжка якісь недоліки? Які саме?
- Чи радиш прочитати книжку іншим читачам?

Щоб рецензія мала успіх у **цільовій аудиторії**, а до рецензента чи рецензентки дослухалися, необхідно, щоб рецензія була **актуальною, об'єктивною** й водночас виразно **індивідуальною** за змістом, **стрункою** за будовою й **лаконічною** (стислою).

Нотатка. Із часом ти матимеш змогу попрактикуватися бути рецензентом чи рецензенткою.